Д. М. Шмаров,
аспірант, Луцький національний технічний університет
ORCID ID: 0000-0003-3382-9408

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.5.192

ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО РОЗВИТКУ ПЕРЕРОБНОЇ ЛАНКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

D. Shmarov,
Postgraduate student, Lutsk National Technical University

ECONOMIC REGULATION OF INTEGRATED DEVELOPMENT OF THE PROCESSING INDUSTRY OF THE AGRICULTURAL SECTOR

У статті розкриваються фундаментальні передумови та прикладні аспекти побудови сучасної системи економічного регулювання комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектора в умовах посилення сировинної спрямованості сукупного аграрного експорту та низького рівня залучення у відтворювальний процес відходів сільськогосподарської сировини. Обґрунтовано, що вітчизняна індустрія переробки сільськогосподарської сировини не використовує наявного потенціалу як у частині нарощення потужностей, так і в частині диверсифікації виробничої програми, виходячи з наявних викликів забезпечення продовольчої безпеки як в глобальному масштабі, так і в масштабі окремих частин світу. Встановлено, що частина регуляторних інструментів системи економічного регулювання відтворювальних пропорцій в переробному сегменті аграрного сектора має бути зорієнтована на досягнення пріоритетів підвищення рівня комплексності використання сільськогосподарської сировини як у частині виробництва готових харчових продуктів, так і в частині утилізації тваринних та рослинних відходів. Доведено, що система економічного регулювання комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектора має охоплювати інструменти фінансового, консультативного та дозвоільного характеру, які створюватимуть передумови для ефективнішого залучення сільськогосподарської сировини у процес виробництва харчових продуктів, а також закладатимуть відповідні стимули для максимальної утилізації відходів сільськогосподарського виробництва та переробно-харчових виробництв. Обґрунтовано, що інструменти фінансового характеру мають забезпечувати пряму та непряму фінансову допомогу держави товаровиробникам, а сама пряма фінансова допомога повинна передбачати здійснення відповідних виплат суб'єктам агропромислового підприємництва, які забезпечують повторне використання сільськогосподарської сировини з метою виробництва цінних кормових добавок для тварин та паливно-енергетичних продуктів. Доведено, що непряма фінансова допомога суб'єктам агропромислового підприємництва має полягати в наданні податкових та митних пільг при імпорті спеціального устаткування, яке дає можливість забезпечувати утилізацію тваринних та рослинних відходів, які утворилися в процесі переробки сільськогосподарської сировини.

The article reveals the fundamental prerequisites and applied aspects of building a modern system of economic regulation of the integrated development of the processing sector of the agricultural sector in the conditions of increasing raw material orientation of total agricultural exports and a low level of involvement in the reproduction process of agricultural raw materials waste. It is proved that the domestic industry of processing agricultural raw materials does not use the existing potential both in terms of capacity building and in terms of diversification of the production program, based on the existing challenges of ensuring food security both on a global scale and on the scale of individual parts of the world. It is established that part of the regulatory instruments of the system

of economic regulation of reproduction proportions in the processing segment of the agricultural sector should be focused on achieving priorities and increasing the level of complexity of the agricultural raw materials use in the production of ready-made food products, and in the disposal of animal and plant waste. It is proved that the system of economic regulation of the integrated development of the processing sector of the agricultural sector should cover financial, advisory and licensing instruments. That will create prerequisites for more effective involvement of agricultural raw materials in the process of food production, as well as lay appropriate incentives for maximum utilization of agricultural waste and food processing production. It is proved that financial instruments should provide direct and indirect financial assistance from the state to producers, and direct financial assistance itself should provide for the implementation of appropriate payments to agro-industrial enterprises that ensure the reuse of agricultural raw materials for the production of valuable feed additives for animals and fuel and energy products. It has been proved that indirect financial assistance to agribusiness entities should consist in providing tax and customs benefits for the import of special equipment that makes it possible to ensure the disposal of animal and plant waste that was formed during the processing of agricultural raw materials.

Ключові слова: економічне регулювання, переробна ланка, харчові відходи, утилізація, інвестиції, переробно-харчові виробництва.

Key words: economic regulation, processing link, food waste, recycling, investment, food-processing production.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Прикметною рисою розвитку національного аграрного сектора є високий рівень сировинної спрямованості, що зумовлено відсутністю у більшості суб'єктів агропромислового підприємництва відповідних стимулів стосовно первинної чи поглибленої переробки сільськогосподарської сировини. Такі стимули має включати перспективна система економічного регулювання комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектора. Частина регуляторних інструментів має бути зорієнтована саме на пріоритетах підвищення рівня комплексності використання сільськогосподарської сировини як в частині виробництва готових харчових продуктів, так і в частині утилізації тваринних та рослинних відходів. Якраз через низький рівень комплексного розвитку переробно-харчових виробництв аграрний сектор не отримує потенційно можливих прибуткових надходжень та не створює відповідної кількості нових робочих місць в сільській місцевості. Відсутність набору результативних регуляторних підходів, які спонукали б переробно-харчові виробництва забезпечувати комплексне використання сільськогосподарської сировини, створює сприятливе підґрунтя для нарощення обсягів сировинного аграрного експорту, що фактично означає вивезення доданої вартості закордон. З огляду на це формування сучасної системи економічного регулювання комплексного розвитку переробного сегмента аграрного сектора з врахуванням екзогенних та ендегенних факторів використання агресурсного потенціалу є актуальною проблемою економіки та управління національним господарством.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У переважній більшості наукових праць, присвячених економічному регулюванню розвитку аграрного сектора, увага акцентується на наборі регуляторних

важелів та інструментів, спрямованих на активізацію розвитку окремих сегментів агропромислового виробництва та стимулювання поглибленої переробки сільськогосподарської сировини. Значна кількість вчених робить наголос на доцільності диверсифікації податкових та кредитних інструментів, які дадуть можливість створити сприятливі умови для розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу АПК та забезпечити вчасне поповнення обігових коштів. Система економічного регулювання розвитку аграрного сектора, на переконання С. Юрчишиної, має створювати передумови для поєднання внутрішніх джерел фінансування та наявних ресурсів фінансово-кредитних установ, а також забезпечувати підтримку розвитку інфраструктури фінансово-кредитного забезпечення виробництва, що створить стійке фінансове підґрунтя для функціонування аграрного сектору економіки України [4].

На думку Р. Матвієнко, податки є дієвим інструментом фінансово-кредитного регулювання розвитку аграрного виробництва. Податкова політика визначається й провадиться державою в залежності від економічної ситуації у країні, потреб державного бюджету, перспектив розвитку національної економіки. Застосування державою таких фінансових інструментів, як податки може позитивно або негативно впливати на аграрне виробництво, стимулювати або гальмувати його розвиток [2].

І. Іртишева, Т. Смелянець, Г. Бурдельна та І. Крамаренко наголошують на важливості фінансово-інвестиційної складової системи економічного регулювання розвитку аграрного сектора. На їх думку, в умовах поглиблення глобалізаційних процесів виникає необхідність у перебудові структури фінансових ресурсів, розширенні кола інвестиційних відносин, виникненні нових інструментів залучення необхідних інвестиційно-фінансових ресурсів. Особливу увагу слід приділити формуванню стратегії розвитку інвестиційно-фінансового забезпечення агропродовольчої сфери як гаранта продовольчої безпеки країни. Головним завданням

Рис. 1. Експорт зернових культур та насіння і плодів олійних рослин в Україні

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

стратегії розвитку інвестиційно-фінансового забезпечення агропродовольчої сфери є розбудова ефективного фінансового сектора, здатного забезпечувати її необхідними фінансовими ресурсами та підтримувати соціальний розвиток сільських територій [1]. Тобто агропродовольча сфера у силу своєї багатоконпонентності та ускладненості виробничо-технічних зв'язків потребує формування диверсифікованої системи інвестиційно-фінансового забезпечення, щоб прискорити модернізацію основних засобів і тим самим забезпечити введення додаткових потужностей по переробці сільськогосподарської сировини.

С. Пономаренко наголошує на необхідності імплементації у вітчизняну практику економічного регулювання розвитку аграрного сектора передової іноземної практики підтримки суб'єктів аграрного бізнесу. Зокрема, вчений зазначає, що у розвинутих країнах світу найчастіше застосовуються такі форми сільськогосподарської політики: безпосереднє регулювання розміру виробництва і пропозиції основних сільськогосподарських продуктів; захист вітчизняних товаровиробників при збереженні конкуренції з імпортними товарами, у тому числі й шляхом накладання мита; підтримка експорту надлишків внутрішнього ринку шляхом розвиненої системи субсидій; компенсація зниження цін на сільськогосподарські продукти, субсидії за вилучення ґрунтів з обробки; дотації, пільги та інші форми допомоги для господарств регіонів зі скрутними умовами для розвитку сільського господарства [3].

Передова іноземна практика передбачає використання широкого спектра інструментів та методів підтримки сільськогосподарських товаровиробників, які дають можливість упереджувати ймовірні втрати внаслідок кон'юнктурних коливань на ринках сільськогосподарської сировини та продовольства, а також надавати додаткових імпульсів розширеному відтворенню ресурсно-виробничого потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу. Саме належної диверсифікації методів та інструментів регулювання діяльності сільськогосподарських товаровиробників, особливо в частині поглибленої переробки сільськогосподарської сировини і ути-

лізації харчових відходів, не вистачає зараз в Україні, де система державної фінансової підтримки аграрного сектора є надмірно уніфікованою.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування пріоритетів побудови сучасної системи економічного регулювання комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектора в умовах посилення сировинної спрямованості експорту сільськогосподарської та харчової продукції та необхідності модернізації вітчизняної індустрії переробки сільськогосподарської сировини та утилізації харчових відходів як базової передумови забезпечення комплексного характеру розвитку національного АПК.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток переробної ланки АПК України відбувається під впливом загальних глобальних змін, зокрема зниження попиту та пропозиції і погіршення цінової кон'юнктури на сировинних ринках. Крім того, Україна продовжує економічну інтеграцію з Європейським Союзом та запроваджує нові стандарти в сільськогосподарське виробництво. Водночас внутрішня нестабільність економічної ситуації в країні посилює ризики сільгоспвиробників. Більше того, надмірна сировинна спрямованість сукупного аграрного експорту не створює фінансово-економічних та ресурсно-виробничих передумов для нарощення потужностей у переробному сегменті національного АПК. Це також призводить до вивезення за межі країни сільськогосподарської сировини і не дає змоги збільшувати вітчизняне виробництво харчових продуктів, що культивує зростання непродуктивного імпорту харчової продукції і негативним чином впливає на платіжний баланс країни.

В останні роки в Україні чітко викристалізувався тренд сировинної спрямованості сукупного аграрного експорту, а це свідчить про те, що вітчизняна індустрія переробки сільськогосподарської сировини не використовує наявного потенціалу як у частині нарощення потужностей, так і в частині диверсифікації виробничої

програми, виходячи з наявних викликів забезпечення продовольчої безпеки як в глобальному масштабі, так і в масштабі окремих частин світу.

Прикметною рисою сукупного аграрного експорту є висока частка в ньому зернових культур та насіння і плодів олійних рослин. Так у 2010 році обсяг експорту зернових культур складав 2,5 млрд дол., у 2013 році — 6,4 млрд дол., у 2017 році — 7,2 млрд дол. Тобто у 2018 році порівняно з 2020 роком обсяги експорту зернових культур в сукупному аграрному експорті збільшилися на 4,7 млрд дол. (рис. 1).

За аналізований період також спостерігається чітка тенденція щодо зростання питомої ваги зернових культур у загальних експортних поставках України. Так, у 2010 році питома вага зернових культур у сукупному аграрному експорті складала 24,8%, у 2014 році — 39,3%, у 2018 році — 38,9%. Фактично кожний третій долар зароблений на експорті дають українські виробники зернових, оскільки в країні сформувалися такі фінансово-економічні передумови, що простіше і вигідніше продати сільськогосподарську сировину, яка користується попитом на міжнародних ринках, а ніж її переробляти і випускати продукцію з високою доданою вартістю.

Ситуація не покращиться до тих пір, поки не буде радикально переглянуто спектр інструментів регуляторного впливу держави на діяльність переробно-харчових виробництв в частині їх стимулювання до впровадження додаткових потужностей. Потрібен перегляд і системи прямої та непрямої державної фінансової підтримки виробників сільськогосподарської сировини, що закладало б необхідні стимули щодо налагодження власної переробки зернових культур або продажу вітчизняним переробним підприємствам.

Україна також постачає на зовнішні ринки значні об'єми насіння і плодів олійних рослин, які виступають сировиною для виробництва харчових продуктів та енергетичних ресурсів. Зокрема у 2010 році українські сільськогосподарські виробники поставили на зовнішні ринки насіння і плодів олійних рослин на суму 1,08 млрд дол., у 2014 році — 1,7 млрд дол., у 2018 році — 1,95 млрд дол. Питома вага насіння і плодів олійних рослин в загальному експорті сільськогосподарської та харчової продукції в період 2010—2018 років загалом коливалася в інтервалі 10—11%. Обсяги експорту насіння і плодів олійних рослин могли б бути ще більшими за умови, якби Україна вчасно не ввела ефективні митні регулятори, що обмежували експорт насіння соняшника і фактично стимулювали вітчизняне виробництво соняшникової олії. Це, з однієї сторони, упередило тотальну сировинну орієнтацію аграрного експорту, а з іншої — дало можливість зберегти матеріально-технічну базу олійно-жирової промисловості і збільшити обсяги виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Однак є декілька глобальних чинників, які все таки стимулюють продаж вітчизняними виробниками на зовнішні ринки насіння і плодів олійних рослин. Одним з таких чинників є прийняття нових енергетичних індикаторів в Європейському Союзі, які зобов'язують збільшувати частку енергії, виробленої з відновних джерел. Це й створило передумови для того, щоб в значних обсягах закуповувати в Україні плоди окремих олійних культур для виробництва біодизелю. Відсутність вітчизняних потужностей для виробництва біодизеля — це також один з чинників, що культивує експортну орієнтованість виробників насіння і плодів олійних рослин. Цей фактор породжує додатковий ланцюг проблем, які пов'язані з тим, що збільшуються посівні площі технічних культур, передусім соняшника, що призводить до виснаження родючих сільськогосподарських земель і фактично підриває природно-ресурсну базу розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу сільського господарства в майбутньому. Зменшення рівня сировинної спрямованості експорту сільськогос-

подарської та харчової продукції стане можливим за умови відновлення потенціалу тваринницької галузі, в першу чергу збільшення поголів'я великої рогатої худоби, що прискорить процеси відновлення індустрії кормовиробництва та інших суміжних переробних сегментів аграрного сектора.

Досвід передових країн свідчить, що радикально переломити ситуацію в аграрному секторі щодо зменшення його сировинної спрямованості і розширеного відтворення переробного сегмента спорядичними діями стосовно умонтування окремих регуляторів в надмірно уніфіковану систему державної підтримки АПК не вдасться. Потрібна масштабна трансформація системи економічного регулювання розвитку аграрного сектора. Більше того, магістральним елементом трансформованої системи економічного регулювання відтворювальних пропорцій в аграрному секторі має бути націленість широкого спектра регуляторів на стимулювання комплексного розвитку переробного сегмента, що дасть можливість зменшити сировинний експорт, більші обсяги сільськогосподарської сировини спрямовувати на поглиблену переробку, забезпечувати своєчасну утилізацію рослинних та тваринних відходів.

Система економічного регулювання комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектора має охоплювати інструменти фінансового, консультативного та дозвільного характеру, які створюватимуть передумови для все більшого залучення сільськогосподарської сировини у процес виробництва харчових продуктів, а також закладатимуть відповідні стимули для максимальної утилізації відходів сільськогосподарського виробництва та переробно-харчових виробництв. Інструменти фінансового характеру мають охоплювати інструменти прямої та непрямої фінансової допомоги держави. Пряма фінансова допомога передбачає здійснення відповідних виплат суб'єктам агропромислового підприємництва, які забезпечують повторне використання сільськогосподарської сировини з метою виробництва цінних кормових добавок для тварин та паливно-енергетичних продуктів. Непряма фінансова допомога полягає в наданні податкових та митних пільг при імпорті спеціального устаткування, яке дає можливість забезпечувати утилізацію тваринних та рослинних відходів, які утворилися в процесі переробки сільськогосподарської сировини.

Водночас побудова перспективної системи економічного регулювання комплексного розвитку переробної ланки національного АПК має базуватися на розумінні того, що прискорення темпів розвитку переробно-харчових виробництв, в тому числі і повторного використання вживаної сільськогосподарської сировини, нині виступає важливим фактором підвищення економічної ефективності розвитку галузі загалом та необхідною умовою забезпечення реального імпортозаміщення, а реальне імпортозаміщення є можливим за умови здійснення значних інвестиційних вкладень.

У зв'язку з цим перспективна система економічного регулювання має створювати відповідні інституціональні передумови для залучення фінансових ресурсів, як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел для здійснення розширеного відтворення в сегменті переробно-харчових виробництв і формування сприятливих умов для його подальшого розвитку. Збільшення обсягу грошових ресурсів у переробному сегменті аграрного сектора можливе завдяки фінансово-кредитному механізму, що має виступати осердям системи економічного регулювання відтворювальних пропорцій у сегменті переробно-харчових виробництв і охоплювати наступні специфікації: фінансовий механізм, кредитний механізм та інвестиційний механізм.

Проектування структурних складових системи економічного регулювання комплексного розвитку переробної ланки АПК має відбуватися так, щоб був присутній взаємозв'язок фінансово-кредитного механізму

функціонування переробної ланки аграрного сектора з таким механізмом макроекономічного рівня, як механізм державних фінансів, що повинно знову ж таки знаходити свій прояв у доповненні ресурсів отриманих на ринку позикового капіталу прямим бюджетним фінансуванням галузі, субсидуванням державою відсоткової ставки по кредитах сільгоспвиробників, наданням бюджетних кредитів на реалізацію проектів рециклінгу харчових відходів, міжбюджетним перерозподілом грошових коштів на потреби сільського господарства. Зв'язок фінансово-кредитного механізму функціонування переробного сегмента аграрного сектора із фінансовим механізмом локально-територіальних утворень має виражатися в специфіці адаптації переробно-харчових підприємств до сучасних конкурентних умов функціонування в залежності від особливостей, породжуваних соціально-економічними відмінностями в рівні розвитку окремих територій.

Формуючи набір структуроутворюючих елементів системи економічного регулювання відтворювальних пропорцій у переробній ланці аграрного сектора необхідно виходити з того, що галузеві особливості фінансового механізму функціонування переробно-харчових виробництв на сучасному етапі мають проявлятися в такому: формах організації фінансових відносин (наявність бартеру, negroшових розрахунків); специфікації використовуваних фінансових методів (пільгове оподаткування прибутку, можливість відшкодування ПДВ, кредитування під майбутній урожай, дискримінаційне ціноутворення, директивне бюджетне фінансування, обов'язкове страхування від неврожаю); наявності критеріїв застосування фінансових важелів (бюджетних субсидій, податкових преференцій, заходів по усуненню диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію і продукцію переробно-харчових підприємств).

Водночас при побудові системи економічного регулювання відтворювальних пропорцій в переробній ланці аграрного сектора треба враховувати те, що особливостями інвестування проектів у переробно-харчових виробництвах є їх висока капіталомісткість, тривалий термін окупності, ризик недержання доходів від інвестиційних вкладень. Перераховані фактори призводять до того, що інвестори не поспішають вкладати кошти в цю галузь у силу високих ризиків різного характеру. Тому потрібно запроваджувати комплексні заходи щодо удосконалення фінансово-кредитного механізму для забезпечення прискорених темпів розвитку переробної ланки АПК України.

Вагомою складовою загальної системи економічного регулювання має бути інститут консультування малих та середніх переробно-харчових виробництв стосовно перспектив налагодження процесу повторного використання відходів сільськогосподарської сировини і можливостей отримання державних преференцій для реалізації такого роду інвестиційних проектів. Сьогодні значна кількість такого роду проектів не реалізується через відсутність у більшості суб'єктів агропромислового бізнесу можливостей профінансувати такого роду проекти без зовнішніх впливів капітальних інвестицій, оскільки внутрішні джерела є недостатніми.

Враховуючи те, що повторне використання відходів сільськогосподарської сировини, яка використовувалася на переробно-харчових виробництвах, фактично передбачає використання твердих та рідких відходів і несе небезпеку для навколишнього природного середовища, мають бути розроблені чіткі критерії безпечності проектів утилізації тваринних та рослинних відходів на довкілля і здійснення такого роду діяльності має відбуватися на основі відповідного дозволу. Необхідною умовою отримання дозвільних документів на здійснення діяльності, пов'язаної з утилізацією харчових відходів, повинна виступати наявність виробничо-технічної бази, яка забезпечуватиме повторне використання вживаної

сільськогосподарської сировини без нанесення шкоди працівникам та навколишньому природному середовищу.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Розвиток національного АПК в останні роки характеризується посиленням сировинної спрямованості сукупного аграрного експорту, що призводить до звуження ресурсної бази вітчизняної індустрії переробно-харчових виробництв та фактично передбачає вивезення доданої вартості за межі країни. Тому послаблення сировинної орієнтації аграрного сектора та нарощення потужностей у переробному сегменті АПК — одне з основних завдань національної аграрної політики. Прискорення темпів нарощення потужностей у переробній ланці аграрного сектора напряду залежить від наявності сучасної системи економічного регулювання відтворювальних пропорцій в сегменті переробно-харчових виробництв. Така система економічного регулювання має оперувати комплексом регуляторних підходів, які будуть стимулювати комплексний розвиток переробної ланки АПК, тобто збільшення обсягів переробки сільськогосподарської сировини має супроводжуватися нарощенням потужностей утилізації тваринних та рослинних відходів, які утворюються в агропродуктових ланцюгах. Дослідження показали, що перспективна система економічного регулювання комплексного розвитку переробної ланки аграрного сектора має охоплювати інструменти фінансового, консультативного та дозвільного характеру, щоб усунення дефіциту інвестиційних ресурсів та прецедентів несвоєчасності поповнення обігових коштів доповнювалися необхідним консультативним забезпеченням щодо можливостей отримання державних преференцій та необхідності дотримання вимог природоохоронного законодавства.

Література:

1. Іртищева І.О., Смельянець Т.В., Бурдельна Г.О., Крамаренко І.С. Стан та стратегічні орієнтири інвестиційно-фінансового забезпечення агропродовольчої сфери в умовах глобалізації. Агросвіт. 2012. № 7. С. 26—30.
2. Матвієнко Р.В. Інструменти фінансово-кредитного механізму державного регулювання розвитку аграрного виробництва. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 15. С. 89—94.
3. Пономаренко С.В. Форми і методи регулювання розвитку сільського господарства: світовий досвід. Науковий вісник ЧДІЕУ. 2013. № 4 (20). С. 48—52.
4. Юрчишина С.І. Фінансова складова в системі державного регулювання розвитку підприємств агропромислового комплексу України. Економічний аналіз: зб. наук. праць Тернопільського національного економічного університету. 2017. № 4. С. 118—123.

References:

1. Irtysheva, I.O. Smelianets', T.V. Burdel'na, H.O. and Kramarenko, I.S. (2012), "Status and strategic guidelines of investment and financial support of the agri-food sector in the context of globalization", *Ahrosvit*, vol. 7, pp. 26—30.
2. Matviienko, R.V. (2017), "Instruments of the financial and credit mechanism of state regulation of agricultural production", *Investysii: praktyka ta dosvid*, vol. 15, pp. 89—94.
3. Ponomarenko, S.V. (2013), "Forms and methods of regulating the development of agriculture: world experience", *Naukovy visnyk ChDIEU*, vol. 4 (20), pp. 48—52.
4. Yurchyshyna, S.I. (2017), "The financial component in the system of state regulation of the development of enterprises of the agro-industrial complex of Ukraine", *Ekonomichnyj analiz: zb. nauk. prats' Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, vol. 4, pp. 118—123.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2020 р.